

Miðvikudaginn 14. desember 1966.

Nr. 217/1965. **Héraðsrafmagnsveitur ríkisins**

(Páll S. Pálsson hrl.)

gegn

Birni Halldórssyni (Ragnar Jónsson hrl.).

Dómendur:

hæstaréttardómararnir Gizur Bergsteinsson, Jónatan Hallvarðsson og Logi Einarsson og prófessorarnir Ármann Snævarr og Theodór B. Línðal.

Frávísun. Áfrýjun. Aðild. Endurheimta. Stjórnsýsla.

Dómur Hæstarétta.

Áfrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstarétta með stefnu 29. desember 1965 og krafist þess, að honum verði dæmd sýkna í aðalsök í héraði, en í gagnsök í héraði verði stefnda dæmt að greiða honum kr. 3.400.00 ásamt 7% ársvöxtum frá 18. marz 1963 til greiðsludags. Enn krefst áfrýjandi málskostnaðar úr hendi stefnda bæði í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst þess, að héraðsdómurinn verði staðfestur og áfrýjanda verði dæmt að greiða honum málskostnað fyrir Hæstarétti.

Aðalsök í héraði.

Svo er mælt í 27. gr. raforkulaga nr. 12/1946, að heimta megi úr sýslusjóði þeim, sem í hlut á, framlag, óendurkræft og vaxtalaust, til héraðsrafmagnsveitna ríkisins, sem nemi minnst $\frac{1}{3}$ af framlagi ríkissjóðs til héraðsrafmagnsveitna ríkisins. Enn segir í nefndri lagagrein, að setja megi í reglugerð, sem hver sýslunefnd semur og ráðherra staðfestir, ákvæði um, hvernig sýslusjóði skuli koma sérstakar tekjur til að standa undir nefndum greiðslum, þar á meðal þau skilyrði, að rafmagnsneytandi hafi greitt ákveðið gjald, heimtaugagjald, áður en veitutaugar eru lagðar að húsi hans eða jarðeign. Samkvæmt nefndri heimild í 27. gr. laga nr. 12/1946 var sett reglugerð nr. 192/1949 um rafveitusjóð Eyjafjarðarsýslu og breyting gerð á henni með reglugerð nr. 95/1954. Eru reglugerðir þessar báðar í gildi. Hinn 1.

janúar 1958 settu héraðsrafmagnsveitur ríkisins reglur um greiðslu heimtaugagjalda. Þessar síðastnefndu reglur verða eigi metnar gildar, þar sem þær voru settar af óbærum aðilja að lögum.

Svo sem í héraðsdómi greinir, var rafmagn lagt frá áfrýjanda í gamalt íbúðarhús að Syðra-Brennihóli í Glæsibæjarhreppi, Eyjafjarðarsýslu, árið 1954. Virðist þáverandi eigandi nefndrar jarðar hafa greitt heimtaugagjald. Stefndi keypti jörðina 1958. Síðla árs 1960 sótti hann á eyðublaði, stíluðu til áfrýjanda, um heimtaug í nýtt hús, sem hann hafði reist á jörðinni. Starfsmaður áfrýjanda reiknaði, að stefnda bæri að greiða kr. 6.700.00 í heimtaugagjald og sendi sýslumanninum í Eyjafjarðarsýslu reikning samkvæmt því til innheimtu. Greiddi stefndi sýslumanni fyrst kr. 3.000.00 upp í gjaldið, en afganginn, kr. 3.700.00, með fyrirvara hinn 2. júní 1961. Skilaði sýslumaður gjaldinu í hendur áfrýjanda. Í aðalsök þessari sækir stefndi heimtaugagjaldið, kr. 6.700.00, aftur úr hendi áfrýjanda.

Stefnda var samkvæmt 27. gr. laga nr. 12/1946, 11. gr. reglugerðar nr. 65/1947 fyrir héraðsrafmagnsveitur ríkisins svo og nefndum reglugerðum nr. 192/1949 og 95/1954 skylt að greiða aukaheimtaugagjald vegna nýbyggingar sinnar á Syðra-Brennihóli til sýslusjóðs Eyjafjarðarsýslu, sem hins vegar átti að standa áfrýjanda skil á sínu framlagi.

Stefndi hefur samkvæmt því, sem rakið var, notið framlags og fyrirgreiðslu um innlagningu rafmagns í hið nýja hús sitt að Syðra-Brennihóli. Sýslumanni Eyjafjarðarsýslu bar að heimta úr hendi stefnda gagngjald hans samkvæmt lögum þeim og reglugerðum, sem um það gilda, en eigi samkvæmt hinum ógildu reglum frá 1. janúar 1958. Eigi liggja fyrir í málinu gögn um það, að sýslumaður hafi heimt meira úr hendi stefnda en sem nam gagngjaldi því, er stefnda bar að greiða. En sýslusjóður Eyjafjarðarsýslu er sá aðili, sem stefndi verður að halda sér að, áður en til mála kemur, að hann geri kröfur á hendur áfrýjanda. Að svo vöxnu máli verður krafa stefnda á hendur áfrýjanda eigi tekin til greina í máli þessu.

Gagnsök í héraði.

Samkvæmt því, sem að framan er rakið, á áfrýjandi eigi aðild að heimtu heimtaugagjalds úr hendi stefnda. Efnisdómur verður samt eigi kveðinn upp um gagnsökina í héraði. Svo er mál með vexti, að fjárhæð gagnsakar í héraði til sjálfstæðs dóms nam eigi kr. 5.000.00, sem skilyrði er áfrýjunar samkvæmt 13. gr. laga nr. 57/1962, og áfrýjandi hefur áfrýjað málinu án þess að afla áfrýjunarleyfis samkvæmt 16. gr. nefndra laga. Verður því að vísa gagnsök í héraði frá Hæstarétti.

Eftir atvikum er rétt, að málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti falli niður.

Dómsorð:

Áfrýjandi, héraðsrafmagnsveitur ríkisins, á að vera sýkn af kröfum stefnda, Björns Halldórssonar, í aðalsök í héraði.

Gagnsök máls þessa í héraði er vísað frá Hæstarétti.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 28. október 1965.

Mál þetta var tekið til dóms 25. október. Það var höfðað með stefnu, sem birt var 11. febrúar 1963, og þingfest næsta dag. Stefnandi er Björn Halldórsson, bóndi og héraðsdómslögmaður á Syðra-Brennihóli, Glæsibæjarhreppi, Eyjafjarðarsýslu. Með fyrrnefndri stefnu stefndi hann raforkumálastjóra f. h. héraðsrafmagnsveitna ríkisins og krafðist greiðslu á kr. 6.700.00 ásamt 9% vöxtum p. a. frá 2. júní 1961. Þá krafðist hann og málskostnaðar. Af hálfu héraðsrafmagnsveitna ríkisins er krafizt sýknu af kröfum þessum, og jafnframt er gerð krafa um málskostnað.

Með gagnstefnu, sem birt var 19. marz 1963 og þingfest sama dag, krefst rafmagnsveitustjóri f. h. héraðsrafmagnsveitna ríkisins úr hendi Björns Halldórssonar greiðslu að fjárhæð kr. 3.400.00 ásamt 7% vöxtum p. a. frá 18. marz 1963 til greiðsludags og málskostnaðar. Í gagnsökinni krefst Björn sýknu og málskostnaðar. Gagnsök hefur verið sameinuð aðalsök. Raforkumálastjóri er nú í fyrirsvari fyrir héraðsrafmagnsveitur ríkisins í málinu.

Málavextir:

Hinn 18. febrúar 1954 sótti þáverandi eigandi og ábúandi jarðarinnar Syðra-Brennihóls, María Jóhannesdóttir, um það til héraðsrafmagnsveitna ríkisins, að heimtaug yrði lögð í íbúðarhúsið á jörðinni. Umsóknin var rituð á eyðublað frá héraðsrafmagnsveitunum, og sagði í meginmáli hins prentaða texta m. a.: „... skuldbind ég mig til að greiða heimtaugargjöld þau, sem reglugerð rafveitusjóðs sýslunnar og reglugerð héraðsrafmagnsveitna ríkisins ákveða. Ennfremur skuldbind ég mig til að hlíta þeim reglum og fyrirmælum, sem héraðsrafmagnsveitur ríkisins setja rafmagnsnotendum sínum.“ Ekki er annað að sjá, en heimtaugin hafi verið lögð og frú María hafi greitt heimtaugagjald eftir þeim reglum, sem þá var farið eftir við innheimtu þeirra. Þess er að geta, að rafveitusjóður Eyjafjarðarsýslu mun enginn vera til og aldrei hafa verið stofnaður, en heimtaugagjaldið mun hafa verið innheimt af héraðsrafmagnsveitum ríkisins.

Aðalstefnandi í máli þessu, Björn Halldórsson, keypti Syðra-Brennihól á árinu 1958 og hóf skömmu síðar að reisa þar nýtt íbúðarhús. Í málinu hefur verið lögð fram umsókn, undirrituð af honum, rituð á eyðublað frá rafmagnsveitum ríkisins. Nokkur atriði úr umsókninni skulu hér tekin upp orðrétt:

„RAFMAGNSVEITUR RÍKISINS. UMSÓKN UM HEIMTAUG.

Ég undirritaður eigandi Syðra Brennihóls, Glæsibæjarhreppi, Eyjafjarðarsýslu, óska hér með eftir lagningu heimtaugar frá héraðsrafmagnsveitum ríkisins eða rafmagnsveitum ríkisins. Ég skuldbind mig til að greiða heimtaugargjöld þau, sem reglugerðir og reglur héraðsrafmagnsveitna ríkisins og rafmagnsveitna ríkisins ákveða (sjá bakhlið), og greiða áætlaðan helming heimtaugargjaldsins áður en lagning veitunnar hefst og eftirstöðvarnar nokkru áður en verkinu er lokið ... Ennfremur skuldbind ég mig til að hlíta þeim reglum og fyrirmælum, sem héraðsrafmagnsveitur ríkisins og rafmagnsveitur ríkisins setja rafmagnsnotendum sínum ...

Athugasemdir umsækjanda: Árið 1954 var lagt í gamalt og lélegt (sic), sem aðeins var notað til vors 1958. Nú óskast heimtaug vegna nýbyggingar. Vonast til að heimtaugargj. í eldra húsið megí reiknast uppí heimtaugargjald þess nýja.

Ábúandi er: sjálfur.

Akureyri 13/11 1960. Björn Halldórsson.“

Neðan við þessa umsókn eru ritaðar athugasemdir af starfsmanni raforkumálaskrifstofu, en aftan á eyðublaðinu er prent-

aður texti, sem þykir eiga heima í málavaxtalýsingu, og er þannig:

„REGLUR

héraðsrafmagnsveitna ríkisins um greiðslu heimtaugargjalda.

1. gr.

Héraðsrafmagnsveitur ríkisins taka við framlagi úr héraði, samkvæmt ákvæðum c-liðar 26. gr. og 27. gr. raforkulaga, sem heimtaugargjöldum, sem þeir, er fá heimtaug tengda, greiði héraðsrafmagnsveitum ríkisins, samkvæmt ákvæðum þessara reglna, enda skuldbindi þeir sig skriflega áður en verkið er hafið við veitu þá, er leggja þarf til þeirra, til að greiða heimtaugargjaldið samkvæmt þessum reglum.

2. gr.

Hver sá, er óskar að fá rafmagn úr fyrirhugaðri héraðsrafmagnsveitu ríkisins eða fá heimtaug úr héraðsrafmagnsveitu ríkisins, sem fyrir er, eða fá tengt hús eða viðbyggingu við hús, sem er grunngjaldsskylt (sbr. 3. gr.), skal hafa greitt heimtaugargjaldið (sbr. 1. gr.) til héraðsrafmagnsveitna ríkisins áður en lagning veitunnar er hafin, áður en heimtaug er lögð, áður en hús er tengt, eða gert skriflegan samning um greiðslu þess og má krefjast þess, að trygging verði sett fyrir greiðslunni.

Upphæð heimtaugargjaldsins ákveðst skv. 3. gr., nema heimtaugargjalda í kaптúnum, sem eru hreppur út af fyrir sig eða hafa helming eða meira af íbúatölu hreppsins. Þau greiðast til héraðsrafmagnsveitna ríkisins samkvæmt sérstakri gjaldskrá, sem ráðherra staðfestir.

3. gr.

Heimtaugargjald skal vera grunngjald af fasteign að viðbættum hundraðshluta af fasteignamatsverði. Grunngjald skal vera 1.000.00 krónur af hverju íbúðarhúsi og hverju samkomuhúsi o. þ. h. húsum, sem ekki eru notuð til atvinnurekstrar, og 2.000.00 krónur af hverju búi, hverjum skóla o. þ. h. stofnunum og af hverri fasteign, sem notuð er til atvinnurekstrar annars en búrekstrar og til viðbótar við grunngjald skal greiða 45 af hundraði af fasteignamatsverði húsa, mannvirkja, lands og lóða allt að 20.000 króna matsverði, 10 af hundraði af þeim hluta fasteignamatsverðs, sem er fram yfir 20.000 krónur allt að 100.000 krónum, 5 af hundraði af því, sem er þar fram yfir, enda sé saman-

lögð lengd háspennu- og lágspennulínu veitunnar ekki yfir 1 km á hverjar 3.000 krónur, sem áætlað er að greiðist í grunngjöldum.

Ef ekki er fyrir hendi mat á fasteign, sem greiða skal heimtaugargjald af, getur raforkumálastjóri áætlað matsverðið með hliðsjón af þeim reglum, sem fasteignamat ríkisins fer eftir við mat fasteigna og ákveðið heimtaugargjaldið í samræmi við það. Hús í smíðum skal meta sem fullbyggt væri, enda liggi fyrir staðfest teikning af því.

Heimtaugargjald nýbýlis, sem ekki hefir fengið staðfest fasteignamat, skal ákveða með hliðsjón af því, að samanlagt matsverð lands og húsa býlisins verði 45 þús. kr. Þó skal tekið tillit til þess ef býlið telst, að dómi landnámsstjóra, verulega frábrugðið meðal nýbýli að því er fasteignamat varðar.

Heimtaugargjöld sumarbústaða ákveðast samkvæmt sérstökum samningi hverju sinni.

Um greiðslu kostnaðar af breytingu heimtaugar eða spennistöðvar fer eftir ákvæðum reglugerðar héraðsrafmagnsveitna ríkisins.

Verði fallizt á að leggja veitu, þar sem línulengd fer fram úr því, sem tilgreint er í 1. málsgrein, skulu heimtaugargjöld hækka samtals sem nemur áætluðu kostnaðarverði af þeim línunum, sem fram yfir eru, og skal kostnaðarverðinu deilt jafnt á alla gjaldendur hinnar fyrirhuguðu veitu, nema samkomulag verði með þeim um aðra skiptingu sín á milli.

HÉRAÐSRAFMAGNSVEITUR RÍKISINS

1. jan. 1958.“

Starfsmaður héraðsrafmagnsveitna ríkisins reiknaði út, að aðalstefnanda bæri að greiða kr. 6.700.00 í heimtaugagjald og sendi sýslumanni Eyjafjarðarsýslu upplýsingar þar að lútandi 22. desember 1960. Skömmu síðar virðist aðalstefnandi hafa greitt kr. 3.000.00, en ekki er fram komin í málinu kvittun fyrir þeirri greiðslu. Hins vegar er ljóst, að aðalstefnandi hefur spurzt fyrir um, hvernig gjaldið hafi verið reiknað, og af því tilefni var honum sent bréf, dagsett 19. maí 1961, undirritað af Jakob Gíslasyni raforkumálastjóra og Páli Hafstað fulltrúa.

Í bréfinu er skýrt, hvernig fjárhæð heimtaugagjaldsins var fundin. Með bréfi þessu fylgdu reglurnar, sem farið var eftir. Svo er að sjá, sem stefnanda hafi verið sendar reglur, útgefnar 1. janúar 1961, en þær voru eins og reglurnar frá 1. janúar 1958, að því er varðar það atriði. Þessu bréfi svarar aðalstefnandi 27.

maí 1961. Þar mótmælir hann heimild til að krefja sig um heimtaugagjald, og einnig telur hann, að gjaldið sé skakkt reiknað, þó að heimild til álagningar yrði talin vera fyrir hendi. Þá segir í bréfinu:

„Ég tel af framangreindum ástæðum mér vera óskyldt að greiða nokkurt heimtaugargjald af nýja húsinu. En þar sem ég geri ráð fyrir, að ég fái ekki tengingu án þess að greiða, verð ég hérmeð að áskilja mér rétt til endurgreiðslu alls gjaldsins síðar meir og með aðstoð dómstóla, ef ekki drægi til sátta. Hins vegar er ég fús til að setja tryggingu fyrir gjaldinu, ef það reyndist löglegt, gegn því að greiðslan mætti bíða úrlausnar dómstólanna. Ég varð í vetur að borga kr. 3.000.00 uppí gjaldið til að fá vinnuljós og óska sérstaklega eftir, að mér verði endurgreidd sú upphæð, ef þið féllust á síðari leiðina (tryggingu)“.

Bréfinu lýkur síðan með almennum athugasemdum aðalstefnanda um gjaldheimtu héraðsrafmagnsveitnanna.

Hinn 2. júní 1961 greiddi aðalstefnandi sýslumanninum í Eyjafjarðarsýslu kr. 3.700.00, og segir í kvittuninni, sem lögð hefur verið fram í málinu, að um sé að ræða síðari hluta heimtaugagjaldsins. Þá hefur viðtakandi gjaldsins skráð á kvittunina: „Gr. með fyrirvara skv. bréfi Bj. H. til raforkumálastjóra, dags. 27/5 '61“.

Eftir þetta fól aðalstefnandi Ragnari Jónssyni, hæstaréttarlögmanni í Reykjavík, að krefjast endurgreiðslu á heimtaugagjaldinu. Hæstaréttarlögmaðurinn ritaði rafmagnsveitum ríkisins 23. marz 1962 þar að lútandi, og segir m. a. í bréfinu: „Um rök fyrir þessu vil ég vísa til erindis þess, er Björn hefir sent yður. Jafnframt leyfi ég mér að láta í ljósi þá skoðun, að gjaldheimtu þessa kunni að skorta stoð í gildandi raforkulögum, og ber ég það fram sem ástæðu fyrir endurgreiðslukröfunni.“

Þegar reiknað var út heimtaugagjald það, sem aðalstefnandi var krafinn um seint á árinu 1960, var byggt á því, að fasteignamat það, sem leggja skyldi til grundvallar, yrði kr. 50.000.00. Matið mun hins vegar hafa orðið kr. 86.000.00, og er því haldið fram, að eftir reglum þeim, sem farið hefur verið eftir, ætti heimtaugagjaldið því að vera kr. 10.000.00, en ekki kr. 6.700.00.

Þess er að geta, að eftir upplýsingum, sem fram hafa komið í málinu, voru „Reglur héraðsrafmagnsveitna ríkisins um greiðslu heimtaugargjalda“ frá 1. janúar 1958 og 1. janúar 1961 undirritaðar af raforkumálastjóra. Þá hafa komið fram í málinu upplýsingar þess efnis, að ekki verði séð, að reglurnar hafi verið born-

ar undir raforkuráð. Þá segir á þessa leið í bréfi raforkumálastjóra frá 5. þ. m.: „Umræddar reglur munu ekki hafa verið formlega lagðar fyrir Atvinnumálaráðuneytið, en hins vegar var um þær rætt við ráðuneytisstjóra og ráðherra, sem ekkert höfðu við það að athuga, að reglur þessar yrðu settar.“

Málsástæður og lagarök:

Krafa aðalstefnanda um endurgreiðslu heimtaugagjalds er í fyrsta lagi rökstudd með því, að gjald þetta sé í eðli sínu skattgjald, en til skattálagningar þurfi lagaheimild, sem hér sé engin fyrir hendi. Bent er á, að 26. gr. og 27. gr. raforkulaga nr. 12/1946 eru ákvæði um fjármögnun héraðsrafveitna ríkisins. Þar er m. a. mælt fyrir um framlag úr héraði. Í 27. gr. segir m. a.: „Framlag úr héraði greiðist úr sýslusjóði, og má í reglugerð, sem hver sýslunefnd semur og ráðherra staðfestir, setja um það ákvæði, hvernig sýslusjóði skuli koma sérstakar tekjur fyrir þeim greiðslum, þar á meðal þau skilyrði, að rafmagnsneytandi hafi greitt ákveðið gjald, heimtaugagjald, áður en veitutaugar eru lagðar að húsi hans eða jarðeign.“ Af hálfu aðalstefnanda er því haldið fram, að heimtaugagjald, sem hann krefst endurgreiðslu á, hafi ekki verið á lagt eftir þessu lagaákvæði. Gjaldið hafi verið krafðið af héraðsrafmagnsveitunum, en ekki af sýslusjóði, enda engin reglugerð til um tekjuöflun fyrir þann sjóð vegna greiðslna til héraðsrafmagnsveitna ríkisins. Er því haldið fram, að hvergi sé í lögum nein heimild fyrir héraðsrafmagnsveiturnar til að setja reglur um greiðslu heimtaugagjalda. Séu reglurnar frá 1. janúar 1958 og 1961 því ógildar. Til skýringar á þeirri málsástæðu, að heimtaugagjaldið sé skattur, er á það bent, að það sé ákveðið án tillits til þess, hvað kostar að leggja hverja heimtaug og því ekki þóknun fyrir ákveðið verk. T. d. hafi heimtaugagjaldið, sem aðalstefnandi krefst endurgreiðslu á, verið tiltölulega mun hærra en aðrir þurfa að greiða fyrir framkvæmdir í sína þágu, þar sem heimtaug að Syðra-Brennihóli hafi verið lögð árið 1954 og því um tiltölulega lítinn tilkostnað að ræða vegna húsagerðar aðalstefnanda á bænum. Jafnframt er á það bent, að heimtaugagjöld, eins og þau eru krafín, eru ekki bundin við einstök héruð, svo sem ráð sé fyrir gert í raforkulögum, 27. gr.

Til vara er krafa aðalstefnanda um endurgreiðslu rökstudd með því, að reglur héraðsrafmagnsveitna ríkisins um greiðslu heimtaugagjalda frá 1958 og 1961 séu ógildar án tillits til þess, hvort gjaldið er talið skattur eða ekki. Í fyrsta lagi séu reglur

þessar settar af embættismanni, sem ekki hafi heimild til útgáfu slíkra almennra réttarreglna í neinu falli, þar sem atbeini ráðherra þurfi jafnan til að koma. Í öðru lagi brjóti ákvæði reglnanna í bág við 27. gr. raforkulaga. Í þriðja lagi hafi verið vanrækt að birta reglur þessar með lögboðnum hætti, þar sem þær sé hvergi að finna í Stjórnartíðindum og raunar ekki heldur í Lögbirtingablaði. Öllum þessum skilyrðum þurfi þó að fullnægja, ekki sízt þar sem hér sé um gjaldtöku að ræða.

Enn fremur er til vara krafa aðalstefnanda um endurgreiðslu rökstudd með því, að í 37. gr. raforkulaga sé bersýnilega aðeins heimilað að leggja á heimtaugagjald einu sinni vegna hverrar jarðar. Heimtaugagjald vegna Syðra-Brennihóls hafi verið greitt 1954 og því geti í engu falli verið heimilt að krefjast þess á ný.

Á þessum grundvelli er því haldið fram, að ólöglegt hafi verið að krefjast greiðslu á heimtaugagjaldi því að fjárhæð kr. 6.700.00, sem aðalstefnandi hefur greitt með þeim fyrirvara, sem fyrr greinir. Beri því að endurgreiða honum gjaldið skv. almennum reglum hér að lútandi.

Af hálfu héraðsrafmagnsveitna ríkisins er því haldið fram, að aðferð þeirra við heimtu heimtaugagjaldsins sé að öllu leyti lögleg og byggð á lagaheimildum. Bent er á, að raforkulög nr. 12/1946 séu heildarlög um vinnslu raforku hér á landi og dreifingu hennar, sem gildi jafnhliða ákvæðum vatnalaganna um vatnsaflsstöðvar. Ákvæði III. og IV. kafla raforkulaganna fjalli um héraðsrafmagnsveitur, síðari kaflinn sérstaklega um héraðsrafmagnsveitur ríkisins. Þar sé gert ráð fyrir, að ríkið eigi og reki sem sjálfstætt fyrirtæki stofnun, sem heitir héraðsrafmagnsveitur ríkisins. Um fjáröflun er vísað til 26. og 27. gr. raforkulaganna. Þá er á það bent, að um héraðsrafmagnsveitur ríkisins fjalli reglugerð nr. 65/1947. Í 11. gr. reglugerðarinnar er að finna ákvæði um umsóknir um heimtaug og hvernig með skuli fara, þegar breyta þarf eldri heimtaug. Í framhaldi af þessu er skýrt svo frá af hálfu héraðsrafmagnsveitnanna, að skömmu eftir setningu raforkulaganna hafi verið stofnaðir rafveitusjóðir í nokkrum sýslum (sbr. reglugerðir nr. 120/1947 og nr. 122/1947), en við framkvæmd laganna hafi þó brátt komið í ljós, að sýslusjóðir eða sérstakir rafveitusjóðir sýslna gátu ekki valdið því verkefni að greiða til héraðsrafmagnsveitna ríkisins með þeim hætti, sem segir í 26. og 27. gr. raforkulaga. Því hafi framkvæmdin orðið sú, að ríkið hafi lagt fé í raforkusjóð sinn, sem

síðan hafi greitt kostnað við héraðsrafmagnsveitur ríkisins. Hluta af tekjum raforkusjóðs ríkisins hafi verið aflað með heimtaugagjöldum. Fyrsta heildargjaldskrá héraðsrafmagnsveitna ríkisins hafi verið sett 1951, staðfest af ráðherra og birt sem nr. 12/1951. Í tölulíð III í þessari gjaldskrá segir: „Heimtaugargjöld skulu greidd samkvæmt reglugerð héraðsrafmagnsveitna ríkisins og reglugerð rafveitusjóðs viðkomandi sýslu“. Nýjar gjaldskrár hafi nokkrum sinnum verið settar. Í gjaldskrá nr. 107/1955 segir í III. tölulíð: „Heimtaugargjald skal greitt samkvæmt sérstökum reglugerðum og gjaldskráum um heimtaugargjald til héraðsrafmagnsveitna ríkisins.“ Þetta ákvæði er óbreytt í gjaldskrá nr. 34/1959 og nr. 28/1961, sem gekk í gildi 10. febrúar það ár. Í framhaldi af þessu er bent á ákvæði 4., 5. og 24. gr. raforkulaga um störf raforkumálastjóra og rafmagnsveitustjóra ríkisins svo og ákvæði um sama efni í reglugerð nr. 65/1947, 4. og 5. gr.

Á grundvelli þess, sem nú hefur verið rakið, er því haldið fram, að gjaldskrá nr. 34/1959 hafi verið sett með heimild í raforkulögum og að ákvæðið í III. tölulíð gjaldskrárinnar um heimtaugargjald sé löglegt. Reglur héraðsrafmagnsveitna ríkisins um greiðslu heimtaugagjalda, sem dagsettar eru 1. janúar 1958, hafi verið byggðar á þessu ákvæði gjaldskrárinnar, en upphaflega settar með heimild í samhljóða ákvæði gjaldskrár nr. 107/1955. Þessar reglur hafi verið settar af valdhafa, sem byggi vald sitt á áðurnefndum ákvæðum í raforkulögum og reglugerð nr. 65/1947, og síðan birtar með fullnægjandi hætti, þar sem aðalstefnanda hafi verið gerðar þær kunnar, um leið og hann sótti um lagningu heimtaugar að Syðra-Brennihóli. Því er mótmælt, að þurft hafi að gæta sérstakra atriða við setningu reglnanna vegna þess, að um skatt sé að ræða. Eru þau mótmæli byggð á því, að heimtaugagjaldið sé ekki skattur, heldur greiðsla fyrir þjónustu, sem reiknuð sé með sérstökum hætti, eins og algengt sé.

Af hálfu héraðsrafmagnsveitna ríkisins er því enn fremur haldið fram í málinu til vara, að reglurnar um greiðslu heimtaugagjalda hafi lengi verið í föstu sniði, þær gangi jafnt yfir alla, sem þær eigi við, og að þær séu í upphafi til komnar af brýnni þörf þjóðfélagsins, enda mikið í húfi, að þær séu haldnar. Þegar af þessari ástæðu beri að telja þær gildar og hafna endurgreiðslukröfu aðalstefnanda.

Loks er sýknukrafa héraðsrafmagnsveitna ríkisins studd þeim rökum, að aðalstefnandi hafi sjálfur með undirskrift sinni undir

umsókn um heimtaug gengist undir að greiða heimtaugagjaldið. Verði hann því að greiða það eftir almennum reglum um samninga og geti síðari fyrirvarar engu breytt þar um.

Um heimild til að taka heimtaugagjald vegna breytinga á mannvirkjum er því haldið fram, að slík heimild sé bæði í 11. gr. reglugerðar nr. 65/1947 og í margnefndum reglum frá 1. janúar 1958, enda sé slíkt eðli máls samkvæmt, þar sem héraðsrafmagnsveiturnar þurfi að stofna til nýrra framkvæmda, þegar ný hús eru reist á jörðum.

Um gagnsökina er því fram haldið af hálfu gagnstefnanda (héraðsrafmagnsveitna ríkisins), að gagnstefnda (Birni Halldórsyni) hafi í upphafi verið gert að greiða heimtaugagjald á grundvelli áætlaðs matsverðs hins nýja íbúðarhúss, en honum beri að greiða eftir hinu endanlega matsverði, eftir að það liggur fyrir. Er ekki ágreiningur um það í málinu nú, að þá mundi heimtaugagjaldið vera kr. 10.100.00 eftir þeim reglum, sem farið hefur verið eftir. Af hálfu gagnstefnda er kröfu héraðsrafmagnsveitnanna í gagnsökinni mótmælt á þeim grundvelli, að ólöglegt sé að krefja hann um nokkurt heimtaugagjald, og er um rökstuðning fyrir þeirri málsástæðu vísað til raka fyrir kröfugerð í aðalsök.

Ágreiningslaust er í málinu, að aðalstefnandi hafi innt greiðslu þeirra 6.700.00 króna, er hann borgaði í heimtaugagjald, af hendi með fyrirvara.

Af hálfu aðalstefnda er því mótmælt, að til þess geti komið, að honum verði gert að greiða hærri vexti en 7% p. a.

Niðurstaða:

Raforkulög nr. 12/1946 eru heildarlög um raforkumál. Er þar m. a. að finna ákvæði þau, sem starfræksla rafmagnsveitna ríkisins og héraðsrafmagnsveitna ríkisins er byggð á. Þessar greinar í lögunum koma aðallega til skoðunar í málinu: 21., 23., 26., 27., 31., 50. og 53. gr. Reglugerð um héraðsrafmagnsveitur ríkisins er, sem fyrr segir, nr. 65/1947. Einkum koma 4. og 11. grein þessarar reglugerðar til athugunar. — Um þau ákvæði í gjaldskrá, sem til álita koma, er áður rætt. Þess má geta í því sambandi, að settar hafa verið sérstakar „gjaldskrár um heimtaugagjöld til héraðsrafmagnsveitna ríkisins í kaupstöðum, kaптúnum og þorpum“, sbr. gjaldskrá nr. 216/1960. Gjaldskráin er sett af ráðherra.

Efni „Reglna héraðsrafmagnsveitna ríkisins um greiðslu heimtaugargjalda“, sem raforkumálastjóri setti 1. janúar 1958 og eru grundvöllur þess, að aðalstefnanda var gert að greiða hið umdeilda gjald, er ekki í samræmi við raforkulög nr. 12/1946. Í 27. gr. er

sýslusjóðum heimilað að krefja um slíkt gjald eftir reglugerðar-ákvæðum, er ráðherra staðfestir. Hvergi er héraðsrafmagnsveitum ríkisins veitt heimild til að áskilja sér heimtaugagjald. Raforkulögin eru ítarleg heildarlög, og verður að telja, að í ákvæðum þeirra felist tæmandi upptalning á því, hvernig heimta megi gjöld vegna þeirra mála, er lögin fjalla um. Í 21. grein laganna segir um héraðsrafmagnsveitur, aðrar en héraðsrafmagnsveitur ríkisins, að ákveða megi heimtaugagjald í almenntri gjaldskrá þeirra, en slíkar gjaldskrár skal ráðherra staðfesta. Samanburður 21., 27. og 31. greina laganna styrkir það álit, að í 27. grein sé tæmandi talið, hvaða aðili megi heimta heimtaugagjald vegna framkvæmda héraðsrafmagnsveitna ríkisins.

Af því, er nú hefur sagt verið, verður að draga þá ályktun, að ekki sé heimilt að ákveða í gjaldskrá, sem sett er skv. heimild í 31. gr. raforkulaga, að greiða skuli heimtaugagjald til héraðsrafmagnsveitna ríkisins. Enn síður er heimilt að setja ákvæði um slíkt gjald í reglum, sem byggðar kunna að vera á slíkri gjaldskrá. Verður þegar af þessari ástæðu að hafna þeirri málsástæðu málflutningsumboðsmanns aðalstefnda, að reglurnar frá 1. janúar 1958 eigi sér lagastoð, þar sem eru lög nr. 12/1946.

Eins og fyrr greinir, er því til vara haldið fram, að reglurnar frá 1. janúar 1958 séu löglegar eðli máls samkvæmt. Ekki verður á þessa málsástæðu fallið. Með setningu raforkulaga nr. 12/1946 var ákveðið, hvernig viðkomandi málum skyldi skipað, og þar því og þar eftir ákvæðum þeirra að fara, meðan þau eru óbreytt, um heimtaugagjald sem annað. Eru engin efni til að beita reglum, byggðum á öðrum réttarheimildum, um það atriði, er ágreiningur er um í máli þessu.

Það, sem nú hefur sagt verið, leiðir til þeirrar niðurstöðu, að efni reglna héraðsrafmagnsveitna ríkisins frá 1. janúar 1958 sé með þeim hætti, að reglurnar verði ekki lagðar til grundvallar dómi. Þess er og að geta, að reglurnar voru eigi settar með *formlega* réttum hætti. Þær voru ekki settar af ráðherra, svo sem vera þurfti eftir 32. grein raforkulaga. Ekki voru þær heldur bornar undir raforkuráð, svo sem skylt var skv. 53. grein sömu laga. Þetta eitt leiðir til þess, að þær verða ekki lagðar til grundvallar dómi.

Athuga verður sérstaklega, hvort aðalstefnanda hafi skylt verið að greiða hið umdeilda heimtaugagjald eftir reglum um samninga. Er áður rakið, hvaða yfirlýsingu hann undirritaði, er hann sótti um lagningu heimtaugar í hús sitt. Sem fyrr greinir

eru ítarleg heildarákvæði um raforkumál í lögum nr. 12/1946. Stjórnvöldum er eigi heimilt að gera samninga einkaréttarlegs eðlis, þegar svo stendur á sem hér, til að áskilja hinu opinbera meiri rétt en lög mæla fyrir um. Telja verður, að af þessu leiði, að aðalstefnandi hafi ekki orðið skuldbundinn eftir reglum samningaréttar til að greiða hið umdeilda gjald.

Svo sem fyrr greinir, er það ágreiningslaust í málinu, að aðalstefnandi greiddi með fyrirvara. Verður að telja, að aðiljar séu sammála um, að hann eigi rétt á endurgreiðslu, ef hin umdeilda gjaldheimta verður talin hafa verið ólögleg.

Vegna þess, sem nú hefur verið rakið, verður að fallast á þá kröfu aðalstefnanda, að héraðsrafmagnsveitum ríkisins beri að greiða honum kr. 6.700.00. Jafnframt ber að sýkna hann af kröfum héraðsrafmagnsveitnanna í gagnsök. Rétt er, að honum verði greiddir vextir af fyrrnefndri fjárhæð, 7% p. a. frá 2. júní 1961 til 1. janúar 1965, en 6% p. a. frá þeim degi til greiðsludags. Þá er og rétt, að aðalstefndi greiði aðalstefnanda málskostnað, sem þykir hæfilega ákveðinn kr. 10.000.00.

Þór Vilhjálmsson borgardómari kvað upp dóm þennan.

Dómsorð:

Aðalstefndi, héraðsrafmagnsveitur ríkisins, greiði aðalstefnanda, Birni Halldórssyni, kr. 6.700.00 ásamt 7% vöxtum p. a. frá 2. júní 1961 til 1. janúar 1965, en 6% vöxtum p. a. frá þeim degi til greiðsludags.

Gagnstefndi skal vera sýkn af gagnkröfum gagnstefnanda.

Héraðsrafmagnsveitur ríkisins greiði Birni Halldórssyni kr. 10.000.00 í málskostnað.

Ofangreindar fjárhæðir skulu greiddar innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa að viðlagðri aðför að lögum.